

Erwin Gondzik

Etyka zawodu nauczyciela nauczania początkowego

Nauczyciel i Szkoła 2 (5), 102-105

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Etyka zawodu nauczyciela nauczania początkowego

Wprowadzenie

W ostatnim okresie dokonujących się przemian oświatowych, zarówno uczniów, jak i nauczycieli po prostu trzeba kształcić inaczej. Wielu badaczy proponuje wręcz, by ze sfery obowiązków szkoły niektóre zajęcia (np. wyrównawcze) przeszły w sferę etosu nauczyciela. W społeczeństwie notujemy pewne ożywienie wzrostem zapotrzebowania na kwalifikacje m o r a l n e nie tylko u nauczycieli, ale także wśród dziennikarzy, polityków i urzędników państwowych.

Odnosnie do w y m a g a ń w sferze autorytetu moralnego, którego wyznacznikiem są wartości moralne danego systemu etyki normatywnej, interesująco wypowiedział się B. Russell (1872–1970), iż „[...] dobrze urządzone świat potrzebuje wiedzy, dobroci i odwagi, potrzebuje także śmiałych poglądów i swobodnej dyskusji”.

Prezentowane priorytety w kwestiach moralnych nie przylegają wprost do praktyki szkolnej, choć pomagają pedagogom w dokonywaniu trudnych wyborów. Szczególnie jaskrawo rysują się owe wybory między obowiązującymi zasadami i normami moralnymi a stosowaniem tychże w praktyce pedagogicznej. Najwięcej kłopotów sprawia nauczycielom podejmowanie decyzji w sprawach: tolerancji, wyznawanego światopoglądu, jak też w kwestii zdobywania przez uczniów wiedzy, zgodnej z najnowszymi osiągnięciami nauki.

Miejsce etyki w zawodzie nauczycielskim

W procesie kształcenia i wychowania, nauczyciel nauczania początkowego odgrywa decydującą rolę. Delikatność, szacunek i poszanowanie godności ucznia to fundament etycznej kwalifikacji, niezbędnej w czynności wychowania. Do przeszłości należą zabiegi wychowawców, którzy narzucali w wychowaniu nawet słuszne zasady, normy i postawy. Nieliczenie się z podmiotowym uwarunkowaniem i czymś poczuciem wolności — jak stwierdza Janusz Homplewicz (*Etyka pedagogiczna*, 1995, s. 23), staje się po prostu nieetyczne.

Etyka nauczycielska zaczyna odzyskiwać swoje miejsce w programach doskonalących kwalifikacje pedagogiczne osób uczących. Na rynkach wydawniczych

pojawiają się interesujące opracowania monograficzne na ten temat. Dostarczają one wiedzy z etyki pedagogicznej, głównie o uniwersalnych wartościach, takich jak: prawda, dobro i piękno (*veritas, bonum et pulchrum*).

Wartości etyczne funkcjonują w każdym człowieku, niezależnie od tego, czy się o nich wie (w wymiarze intelektualnym), przeżywa je (emocje) i postępuje zgodnie z nimi (działanie). Nasze rozważania dotyczą funkcjonowania zasad i norm moralnych wśród nauczycieli klas początkowych. Zebrane opinie w tej kwestii pochodzą z obserwacji życia szkolnego, jak i z dyskusji prowadzonej w ramach zajęć z etyki zawodu nauczyciela klas początkowych.

Powinności nauczycielskie wypływające z etyki

W procesie kształtowania osobowości zawodowej, dochodzi do wzbogacania jej o takie wartości moralne, które w ogólnym zarysie decydują o tym — jak żyć godnie teraz i w przyszłości?

W ramach prowadzonych zajęć z etyki zawodu nauczyciela staramy się wydobywać z dostępnych materiałów źródłowych te wartości etyczne, które odnoszą się do życia moralnego, a życie moralne — jak stwierdza K. Wojtyła (*Elementarz etyczny*, 1991, s. 11) — to życie po prostu ludzkie zarówno indywidualne, jak i społeczne, ujęte w świetle norm. Z wartości etycznych nauczyciela nauczania początkowego zasługują na uwagę kwestie dotyczące: prawdy, uczciwości, c i e r p l i w o ś c i, obiektywizmu, szacunku, tolerancji oraz powinności nauczyciela wobec uczniów, wynikające z pragmatyki nauczycielskiej.

W etycznej „karcie nauczyciela” ważną rolę odgrywa zasada głoszenia i kształtowania norm moralnych ogniskujących się wokół pojęcia prawdy. Obiektywizm, tolerancja i klarowność myśli, serwowanych treści — oto kluczowe kwestie związane z uniwersalną zasadą głoszenia prawdy. Przykładem głoszonych zasad i stosowania tychże w praktyce szkolnej są zebrane opinie studentów.

Znajomość i stosowanie norm etycznych

Studenci wypowiadali się w kwestiach wartości etycznych w sposób przekonujący, a zarazem z niepokojem sygnalizowali o rozziwie między znajomością norm etycznych a ich stosowaniem. Nauczyciele wiedzą, jak żyć godnie, lecz pracują dla „dyrektora”, by nie stracić posady. Zagrożenia związane z redukcją etatów, liczenie się z opinią, nie zawsze zgodną z wartościami etycznymi, sprawiają, iż młodzi nauczyciele, studiujący masowo, omijają „przyziemne” wartości etyczne.

W kwestiach metodycznych oczekują od wykładowcy szkoły wyższej wzorów pozytywnych. Cenią takiego, który potrafi uszanować zdanie drugiego człowieka — mimo że się z nim nie zgadza. Polemizuje, a zarazem nie narzuca własnego zdania. W obecności takiego wykładowcy czują się dowartościowani (Beata S., gr. VIII).

Także klarowność głoszonych wartości, jasne wyrażanie swoich poglądów, koresponduje z zasadą moralną. Zasady etyczne głoszone przez wykładowców konfrontowano z możliwością stosowania tychże w praktyce. Ukazywanie etyki nie jako zbioru poglądów różnych autorów, lecz jako ciekawe spojrzenie na świat i gwarancję godnego życia człowieka budująco wpływa na otoczkę osobowości moralnej (Marzena P., grupa III).

Z przytoczonych wypowiedzi i szerszej opinii studentów wynika, iż serwowane wartości etyczne emanują w decydujący sposób na rozwój moralny. Cenione są nade wszystko: zinterioryzowana wiedza, klarowność myśli, kompetencje, zgodność głoszonych poglądów z praktyką, osobisty autorytet moralny i inne, które tworzą poniższy ranking:

- ogromna wiedza, życzliwe podejście do studenta (studiującego zaocznie) oraz swobodne zabieranie głosu w dyskusji,
- sposób prowadzenia dyskusji na zajęciach, z akcentem na miejsce t o l e r a n c j i wypowiadających się,
- umiętność nieskrępowanego wypowiadania swoich myśli,
- motywowanie do samokształcenia i wewnętrznej dyscypliny.

Przedstawione refleksje, odnoszące się do kształtowania postawy moralnej studentów na zajęciach z konwersatorium (zał. nr 1), stanowią punkt wyjścia do samokształcenia wykładowców i studentów.

Załącznik nr 1

Tematyka dotycząca konwersatorium z etyki zawodu nauczyciela nauczania początkowego

Konwersatorium z etyki zawodu nauczyciela nauczania początkowego jest swego rodzaju dialogiem, jaki rysuje się między wykładowcą a studentami studiującymi wieczorowo. Zajęcia z etyki zawodu dostarczają nauczycielom informacji i metodycznych rozwiązań w kwestiach godnego życia.

Realizacja programu nauczania z etyki zawodu nauczyciela w klasach młodszych ma służyć takim celom, jak:

- zapoznanie studentów z podstawowymi pojęciami etyki zawodu, głównie z pojęciami: tolerancji, godności i szacunku dla każdego ucznia,
- kształtowanie procesu myślenia o etyce na co dzień (moralność na teraz i w przyszłości),

- wypełnianie wartościami życia człowieka (prawdą, dobrem i pięknem),
- zapoznanie z wzorcami etycznymi wypracowanymi przez wybitnych pedagogów,
- wypracowanie sylwetki modelowej, z zaakcentowaniem sylwetki moralnej nauczyciela nauczania początkowego.

Aktywne uczestnictwo w konwersatorium z etyki pozwoli studentom kreować własną postawę etyczno-moralną, będącą obok umiejętności merytorycznych, pedagogicznych i zdrowotno-fizycznych ważnym składnikiem kwalifikacji pedagogicznych.

A. Sieć pojęciowa z etyki (etyka jako dyscyplina filozoficzna, obejmująca zespół zagadnień związanych z określeniem istoty powinności moralnej, z determinacją jej treści, wyjaśnianiem powinności moralnej działania oraz genezą zła moralnego i sposobami jego przezwyciężenia (soteriologia etyczna),

B. Poglądy różnych autorów na kwestie moralne nauczycieli. Stanowiska filozofów i pedagogów, między innymi T. Kotarbiński upatruje w etyce taki obyczaj, by być porządnym człowiekiem. Etykę pojmuje jako teorię kierowania życiem duchowym człowieka (*Medytacje o życiu godziwym*, 1967, s. 180 i nast.).

C. Autorytet moralny, jego wyznaczniki i pomiar. W oparciu o pracę eksperymentalną (K. Czarnecki, E. Gondzik, H. Hrapkiewicz, Warszawa 1987), wyznacznikami autorytetu moralnego są: ukształtowane i uznawane zasady i normy zachowania się, zachowywanie się wg zasad i norm społecznie uznawanych, refleksyjny i konstruktywny stosunek zasad i norm moralnych, wiedza i umiejętności o moralności. W części metodycznej należy rozpocząć od rozpoznawania i oceny. Opis narzędzia w cyt. pracy na ss. 54–56.

D. Sylwetka etyczna nauczyciela nauczania początkowego. Miejsce nauczyciela w radzie pedagogicznej, środowisku oraz stała troska nauczyciela o podnoszenie kwalifikacji. Konfrontacja własnych zachowań moralnych z uznawanymi autorytetami moralnymi.

Literatura do wykorzystania

- Bańka J.: *Ja teraz. Źródła filozofii człowieka współczesnego*. Katowice 1983.
Dawid J.W.: *O duszy nauczycielstwa*. Warszawa 1912.
Homplewicz J.: *Etyka humanistyczna*. Rzeszów 1996.
Okoń W.: *Wizerunki sławnych pedagogów polskich*. Warszawa 1993.
Pawlica J.: *Podstawowe pojęcia etyki*. Kraków 1994.
Sarnowski S., Fryczkowski E.: *Problemy etyki*. Bydgoszcz 1993.
Tischner J.: *Nieszczęsny dar wolności*. Kraków 1993.
Wojtyła K.: *Elementarz etyczny*. Wrocław 1991.